

Tímár Máté: Profán rekviem

Némuljatok sípok, dobok, citerák, szólaljatok lélekváltság harangok. Csengő érchangon szólaljátok a gyász hírt: meghalt Ducos Imre! Riadózzátok világgá, mint a félelmében dadogó gyermek nyelve, hogy...

Ember volt, de meghótt,

Nem eszik többé cipót...

Ahogy harminc év előtti, kántusos koromban emberi nyelvre fordítottam csilingelésteket. Az ősziárpatarlón, a tanyák megett.

Zengjétek: ó, csak volt már a nevezetes dologkerülő, a csapszékek fröccsért mesélő csikkvadásza, a piactéri kofák és szegényházi koldusasszonyok szerelmese s őfelsége a császár-király legodaadóbb obsitosa, cugszfűrer Gyuricza Imre. Csak volt, bimm-bamm, giling-galang!

Halála úgy esett, hogy élete nélkül olvashatatlan rovás, mint ahogy élete is csonka mondat halála nélkül. Ezért kell papírra róni, világgá zengeni, ki volt, mi volt, hogy a könyörtelen enyészet legalább a nevének irgalmazzon. Mert, hogy mivégből kószált e földi téreken – szóljatok bár az angyalok nyelvén -, magam sem tudom. De hát miért ne csámborgott volna a bölcső és koporsó között – az utóbbi a községi tanács számláját terhelt -, amikor az élet folytonossága kártékonyabb férgeket: háborúcsinálókat, gyilkosokat, kolorádóbogarakat, szövőlepkéket rendel ártalmunkra, ő meg csak önmagát túlnőtt, falusi szélhámos volt. Requiescat in pace, et lux perpetua luceat ei!

Elég is lesz már a harangozásból, Hatvani bátyám, kedves falum deres bajszú harangozója. Kösse ki vagy hagyja szabadon lógni a harang kötelét, maga meg üljön az ablak elé, és nézze a lábai alatt elterülő falut. Mosolyogjon, hogy a Bobkárék elvált lányához most kopogtat kenyéradó gazdája, a plébános úr. Elő a szalonnát - hiszen csak a földön van péntek -, a friss cipót, a némító cseresznyepaprikát, és falatozzon isten nevében. Szent Péter se látja, öreg már nagyon, a próféták és szent rabbik azon vitatkoznak, hogy miért nem kapott léket Noé bárkája, a plébános úr vigaszt oszt a hús kisház homályában, nincs kitől tartania. Elő a csutorát is, szűzpálinkát utána, a fináncok a földön maradtak. Én meg hadd énekeljem végig a Ducos Imre rekviemjét, s szólhassak róla úgy, ahogy az emlékek ködéből látóközelbe hozta halálának híre.

Nem is esett, egyenesen folyt az eső, amikor Hornokné Hunya Tera néniért, a Korona utcai bábaasszonyért szaladt Gugás Gyuricza Paja bácsi, hogy a hetedik gyereknek nagyon „gyühetnékje” van. Menjen hát Tera néni, és avatott kezeivel tegye simává az utat előtte. Zsémbesen ment a bába.

- Ha úgyis a hetedik, mi a pokolságnak siet, úgyse lesz első, hacsak a latorságával nem. Avval meg akkor is lehetne, ha fordul az idő.

Morogva lógatta bábabatyúját, munkához fogott, s csak köldökzsinór-metélés közben oldódtak simává a ráncai.

- Meglátod, Panna fiam – szólogatta a fáradtan pihegő anyát -, asszonyok öröme szülte ezt a vakarékot. Nagyon is ember ott, ahol embernek kell lenni, ez pedig hánytorgásos élet jele. Örömmel, búbánattal. Figyelmezz reá, ha megéled.

Megilletődötten hallgatták, hiszem Tera néni nemcsak bábaasszony, gyógyító, rontó, javas is volt egy személyben, amit félni ajánlatos, tisztelni kívánatos és meghallgatni hasznos. Csak a konyhába, a kormos szabad kémény alá száműzött idősebb testvérek sírtak kórusban, amihez szokatlan, emberhangú bömbölésével az újszülött is csatlakozott.

Ezzel a jövendölés-hozománnyal indult Gyuricza Imre – gyereknek Pire -, félóránként figyelmet ébresztgetve maga iránt, amit egy életen át igyekezett megszolgálni. Csak szoknyásokkal játszott, legszívesebben a padláson, s első kanászesztendeje alatt a búzában olyasmin érte tetten leányával a gazdája, ami... - törvényes köteléken kívül – halálos bűn a szentegyház tanítása szerint. El is hegedülték rajta a nászindulót olyasformán, hogy a fűzvessző-vonó darabokra tört. Nem volt az első, nem lett az utolsó eset.

Tizennégy éves korában két véka búzával csonkult emiatt a bére. Az apja kedve meg három bakarasszal, amikor Istenes Huszár Imre bácsi, a gazdája megmondotta, miért.

- Tiszta kárhozat együtt élni vele, öcsém. Ettünk az asztalnál, a nagy eperfa alatt. Hát csak jött egy kolompár cigányasszony meg a lánya, és kérték a két véka életet. Hogy Pire gyerek ennyit ígért – Isten panaszképp ne vegye -, ha jézustalankodik vele. Kimértem, mit tehettem, én egyházi képviselő vagyok.

Szegény Paja bácsi Hornok Tera nénire gondolt. Elrágott három pipaszárat, pofon kapta a szombati tisztálkodásra becsendeskedő Imre gyereket, és anyagyásznak, apaszomorítónak, gazembernek titulálta. Annyit ért az annak, mint madárijesztőnek a jó reggelt ténsasszony. Nem szólt, leszegte a fejét. De nem is javult meg.

Három apátlan gyerek, két vastagodó fehérnép maradt utána, amikor a császár kenyérére, Neuhausba bevonult. Díszes-cifra ruhához, ehető koszthoz, dologtalan zsoldhoz jutott, és az első kimenő után azt hitte, hogy övé a világ a szélső öreg diófaig.

Addig dolgoznia kellett, csak mellékesen lehetett asszonyi öröm, az első két regrutahónap után munka nélkül nyílt előtte a paradicsom kapuja, ahányszor csak akarta, ahányszor kilincsére tette a kezét. Városcsudálás közben megismerkedett egy szobalánnyal. Sétálva nézték – jelbeszéddel értékelték -, milyen a neuhausi határ, s amikor már nem fért a boldogság madara a kontyos szívének fészkében, a méltóságos asszony fülébe csicseregte, hogy miért nevet többet Bozsena, mint annak előtte. Olyan szépen énekelte, hogy podegrás alezredes uram csinos-tüzes feleségében is vágyat ébresztett a kárhozat után.

Bútorrendezésre odarendelték infanteriszt Gyuriczát. A méltósága kacagva vezényelte, mit hová, és mire „bundásból” öreg lett a lakberendező, a gnädige Frau olyan vasgyűrő jövendő alezredest szült ezredesének, hogy fürdetéskor libbent alatta a bábáné keze.

Csillagokat sírt a valóságos apja gallérjára. „Frájer” Gyuriczává avanszáltatta. Aki már nem is rukkolt, sétáltatta a kutyákat, vitte a kosarat a miatta sűrűn változó cselédlányok után, evett, ivott, és ártánkutyának titulálta az ezredes urat. Viszont messziről tisztelgett a császár szőrmóc képmásának, bevallva a katonaszkandál, kimondatlan az úri szerető pletykái miatt. Hogy őfelsége meg Kätchen Schratt, izé, istenben boldogult Rudolf krónprinc meg Vera bárónő, khm, khm, főherceg Johann stb., stb., szóval az Isten kegyelméből valók is kitesznek egy váltatlan petákot.

Gefreiter Gyuricza szabadságra se ment haza a három esztendő alatt. Újságot nem olvasott – nem érdekelték a Balkán-háborúk -, ette az öt fogásokat, havannaszivart füstölt, kétgyerekes apává tette gazdáját, a cselédlányokat meg fél évenként cserélni kellett miatta. Elvégre őrizni illet őfelsége törzstisztjeinek jó hírnevét.

Annyit se mondott „Emerich, mein Herz”, hogy ejnye, amikor az a fránya Princip Gavrillo diák elkoppintotta Ferenc Ferdinánd élete gyertyáját, és kiütött a világháború. Ehelyett annyit:

- No, hála istennek, nem kell leszerelni!
- A második gyerek a káplári sarzsit hozta – névadójának meg a tölgyfaleveleket -, a cugszfűrerit Johanna főhercegasszony varrta zubbonyára a prágai hadikórházban, ahová hírneve után áthelyezték. De hulltak a medálok is, ezüst, bronz, kereszt, tallér, a tűzvonalban sem jobban. Talán nem is érdemtelenül.
- Ha a háborúnak nem lett volna olyan hamar vége, generális lennék ekkorra, háromcsillagos generális – búsulta fülembe pohár ser mellett. – De hát a szegény embernek irigy a szerencséje. Elveszi tőle a jót, mielőtt jussa lenne hozzá.

Nagyhatalom volt Gyuricza Imre, és íme, gyalogosan tért haza, rongyos komiszruhában, rongyokba tekert medáliavagyonával.

- Mihez fogjon, mihez kezdjen szegény feje – töprenkedtek helyette az esendő asszonyi szívek. – Hiszen nincs már édesapja, aki tanácsot adna, szülőanyja, aki tisztát készítene. Nyugvóhelye sincs! Istenem, de mostoha is az élet.

Nem ment azért kapálni. Pár évig megélt a legendából, amit katonacimborái hazahoztak róla.

- Nájhózbá Gyuricza Imrével találkoztam. Káplár volt, fáin asszonyság után vitte a kaskát. Odaköszönt, fizetett egy liter bort, meg olyan bőrszivart adott, hogy most is orromban van a szaga – sorolta Pésó Elek bácsi, az ács, s hitte mindenki, mert esküdt is volt egy időben. Hivatalbéli.
- Prágában Gyuricza Imre mentett meg az áristomtól – hálált jó szóval Varga Imre bácsi, a zugi gépesember. – Kidobáltam a kocsmából vagy tíz ulánert, kísért befelé a készültség, amikor szembejött. Cugszfűrer volt, annyi medállal, hogy egy medál volt egész melle. Azt mondta: „Ne fél, komám, mire bekísérnek, a Befél is ott lesz, hogy engedjenek szabadon.” Úgy is lett. Hetekig gyilkolt a kapitány úr, hogy honnan ismerem Johanna főhercegasszonyt.

Divatja járta Gyuricza Imrét ebédre, pohár borra, disznótorra, lakodalomba hívni, ahol kevés szóval is sokat mondott, még többet ivott, és megcsókolta a nagyezüst vitézségi érmet, mielőtt szemlére közreadta. Reményváró özvegyek vetettek ágyat néki, boldogult férjük ruhájába öltöztették, tajtékpipát tömtek számára, és vártak. De Imre nem kötötte be a fejét senkinek.

- Tíz-tizenkét tyúkra tartanak egy kakast. Mi volna, ha holta napjáig egy mellett pengetné a sarkantyúját? Nem házasodok, Mari – vágta ki a rezet, és szégyen a futás, de hasznos, arrébb állt egy házzal.

Nagy hírének kicsi volt a falu, bejárt az minden utcát igen hamar. Elfogytak a fröccsök, a reményvárók, s talán szükségét is lát, ha nem kerül útjába a dúcosasszony. Mert munka után sohasem nézett. Illetve nézett ő utána, de elébe csak álmosan, s ebből filozófiát is gyártott magának.

- Nyolc hosszú esztendőig véreztem a hazáért, hírt, dicsőséget szereztem a falunak, tartson hát el. Ez a legkevesebb!
- Kispépék zsemle helyett endrődi forma fonott kalácsot, dúcot sütöttek, ezt árulta bizományban a dúcosasszony, s nemsokára maga mellé vette Imrét segítségnek. Meg otthonra is.
- Itt a dúc, endrődi dúc, fonott dúc – kiabálta a piacon Gyuricza Imre, s jóízűen ette a süteményt, hogy étvágyat gerjessen. Rajta maradt a dúc.

Dúcot eszik Imre,

Szaladj, vedd el tüle!...

kiabáltuk édesanyánk csintalan gyerekei, s addig, addig, míg a felnőtteknek is dúcra nem járt a szájuk.

- Nesze, hé, itt egy dúc. Kívántad, Imrétől vettem – engesztelték a kapatos férjek villámló szemű asszonyaikat.
- Milyen Imrétől?
- Dúcos Imrétől – s végleg Dúcos Imre lett Gyuricza Imre.

Nem bánta. Mosolygott, zsebére árult. Fél litert kért a Koronában vagy a Dombszögön, és már ő fizetett, hogy meghallgassák, medáljait kézbe vegyék. Mindaddig, míg a dúcosasszony tönkrement. Utána meg Újságos Bora is, akihez átpártolt. Kiabálni, hogy: Friss a Nemzedék, Nyolcórái, Pesti Hírlap!

Ezután már lefelé, lefelé. Még a munkára is ráfanyalodott. Fát vágott, a Dódi-banda után hordta a nagybögöt, segített a piaci kofáknak, de csak akkor és addig, míg pár napi élelemhez, zsebre való cigarettavéghez jutott. Ha nem aljasította szükség, nem volt önértetesebb ember nála. Senkinek sem köszönt. Kivonult a Körös-parti fűzfák közé, ragyogóra sikálta medáljait, és órákig magyarázott Kecskés Lajosnak, a mekegő kecskeembernek, aki tucatra menő szakállas nyáját pásztorolta a kubikgödrök között.

- Ha hiszed, ha nem, Lajos, Johanna még hozzám is jött vóna, ha akarom.
- Meek... meek – helyeselt a kecskeember, és hálásan szívta a szájába dugott csikkszivart.

A búcsú-fellendülés tíz szép esztendejét a koldusasszonyoknak köszönhette Dúcos Imre. Mert az asszonyok halálukig szeretnek valakihez tartozni. Együtt laktak a Szent Ferenc-házban ezek a jótét lelkek, a templomot takarították, s misék alatt a templomajtóban kéregettek. A túlvilági belépőjegy-krajcárkák Imréhez kerültek, különösen azután, hogy a féltékenység angyala a nőnemű lázások közé nyilazott.

- Kati ötven krajcárt adott – mondta Marinak -, te csak harmincat adtál. Pedig foltot kéne varratni a bakancsomra.
- Nesze, itt van, Imre lelkem, még negyven, de rá se nézzél arra a nyetrebikre. Csúnya támadás van a hóna alatt. Ugye, csak engem szeretsz?

Úgy élt Dúcos Imre, mint az a halhatatlanná vált Márton gazda Hevesen. Megvette a Hary leventeoktató viseltes zubbonyát, felékítette a medálokkal, és kivonult a Hármaskörös kis szigetére, amikor csak tehetett. Feszesen szalutált vízen úszó tükörcképének, és párbeszédet játszott magamagával:

- Herr cugszfürer Emerik Gyuricza, ik meldegehorzám, őfelsége Francz József der erszte tisztelteti jó egészséggel, és szívesen látja vacsorára.
- Jelentsd meg, fiam, hogy cugszfürer Emerik Gyuricza köszöni a tisztességet, és megjelenik őfelsége asztalánál.

De miért csillogott könny a szemében? Mert a császár nélkül is királyi világot úgy átugrotta az idő, mint iramodó nyúl az árkot? Hogy őt is átugrotta?

A vén sólyom hullatni kezdte a szárnya tollát. Kihaltak, közösségi gondozásra kerültek a koldusasszonyok. Neki meg fogatlan odú lett a szája, reszketett a feje, csúnya bütyköket vetettek ujjai, s hol itt, hol ott nyikkant benne a jaj. Fél napokat szundikált a piactéri kövön – szemben a tanácsházzal -. és az elnök szóba hozta az egyik tanácsülésen:

- Javasolnám, elvtársak, hogy ezt a vén semmirevaló Dúcot helyezzük el a szeretetházban, nehogy szégyenszemre itt haljon meg a publikációs kövön.
- Tápot adjon a reakciónak, hogy a demokrácia így meg úgy – helyeselt Tardi, a baloldali kosárfonó.
- Igaz, hogy a múlt öröksége, de hát senkit se lehet élve a föld alá dugni. Helyeslem!

Mindenki hozzájárult. Közpénzen felruházták Dúcos Imrét, egész oldala véle foglalkozott a jegyzőkönyvnek, miközben békésen szundikált a kövön, és talán a szív alakú anyajegyvet csókolgatta álmában a Johanna von Habsburg habfehér keble halmán. A községi kisbíró új otthonába kísérte, lepedő került alá, terített asztalnál vacsorázott, hallgatta a rádiót, s halála napjára várományosává lett volna a padlásvégen kidugott gyászlobogónak, ha...

- Tegnap rendőrök vitték el Dúcos Imrét – újságolta a borbélynál Demeter bolgár, aki mellettem ült.

- Mit csinált az öreg Dúc, hiszen azt se tudtuk, hogy él – kíváncsiskodtunk szappanra várók.
- A Harcsászugba csalta, és megerőszakolta a Csammangó üstfoltozó lányát, azért vitték el. Tizenhárom éves volt a lány. Leitatta, kendőt adott neki, amit a szeretetházban lopott. Vén csirkefogó!

Két évet kapott, s fél év után eltemették. Úgy hírlett, hogy a szégyen ölte meg. Hogy dolgoznia kellett. Nappal még tette, amit mondtak, vacsoráját Tuzok Gedának, a békési kártyaspílernek adta, s reggelre kimeredve lelték az ágyán. Kabátján féltve őrzött medáljai sorakoztak. Kezével gyűrött, sárgult fényképet szorított szívére, melyen párszárító-kalapos úrinő mosolygott. Az ezredesné? Johanna von Habsburg? Vagy talán valamelyik szakácsné? Senki se tudja. S azt sem, hogy kinek címezte rendezetlen, torzonborz bajuszába rejtett utolsó mosolygását...

Becsukta a bicskát Hatvani bátyám? Az ételsimító pipadohányt is elszívta? No hát akkor csülökre magyar! Rántson még egy verset ráadásnak. Hogy ünnepélyes legyen a Dúcos Imre jelentkezése Franz Josef der Erste előtt, s zenés siralom a panasza, ha panaszkodna. Van neki mit...

- Meghalt a régi világ, Felséges Úr. Mint Felséged, mint én, mint a tegnapi nap. És nem sajnál bennünket senki!

S a két öreg összehajolva sír, siratja a világot, mely már kinőtt a földi istenek hóna alól...

Húzza, Hatvani bátyám, hogy a plébános úr is a nevezetes halottra gondoljon, s hagyja abba az irgalmasság testi cselekedetének gyakorlását. Hogy figyeljen fel a falu. Hogy eszembe jusson a régi mondóka:

*Dúcot eszik Imre,
Szaladj, vedd el tülle!...*

Aztán némuljanak el a harangok, felejtjük el, maga is, én is! Requiescat in pace, et lux perpetua luceat ei!

Megjelent: Tavaszi Napsütés. Derűs történetek. Budapest, 1961. p. 113-123.